

АНОТАЦІЯ

Шершова Т.В. **Культурна пам'ять як чинник формування національної ідентичності (на матеріалах народно-пісенних практик Полтавщини)** – кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 – Культурологія. – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури та інформаційної політики України. Київ, 2021.

Дисертація присвячена дослідженню культурної пам'яті як чинника формування національної ідентичності, яка відображена в народно-пісенних практиках Полтавщини.

Джерельна база дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю розкриття проблематики збереження культурної пам'яті, виокремленню чинників становлення національної ідентичності та з'ясуванню ролі народно-пісенних практик окремого регіону, зокрема Полтавщини, у формуванні світогляду українського суспільства. Окреслено стан наукової розробки теми дослідження, опрацьовано та систематизовано джерельну базу дослідження з бібліотечних та архівних установ.

У роботі здійснено огляд наукових праць, присвячених дослідженню культурної пам'яті та ідентичності. До феномена пам'яті, який корінням торкається інтерпретації часу, звертаються Августин Блаженний, Арістотель, М. Гайдеггер, Т. Гоббс, Ф. Йейтс, І. Кант, Д. Локк, Ф. Ніцше, Платон, П. Рікер. Культурна пам'ять висвітлена у працях Алейди та Яна Ассманів, А. Байбуріна, А. Варбурга, Р. Генона, Р. Голика, Е. Дюркгейма, М. Еліаде, Е. Еплбаума, П. Коннертона, К. Молдобаєва, М. Мосс, Н. Наймарка, Т. Рагозіної, Н. Терещенко, Є. Шацького та інших. Конфліктність та інші проблеми пам'яті розглянуті у дослідженнях Л. Буряк, В. Гриневича, О. Грищенко, Т. Емельянової, А. Кравченко, Ю. Шаповала.

Культурна пам'ять як термін вперше був вжитий німецьким єгиптологом Яном Ассманом у дискурсі теорії колективної пам'яті М. Хальбвакса. Згодом відбувається розширення предметного поля дослідження культурної пам'яті в галузі історіографії та культурології. Проте актуалізація поняття відбулася відносно нещодавно – лише у 1970–1990 роках. Саме зростання інтересу до культури й практично безмежне розширення семантики та змістового наповнення цього поняття безпосередньо пов'язане з «різноманіттям культурних поворотів», які з 1970-х років, як пише Д. Бахманн-Медик, «стали виникати у фарватері лінгвістичного повороту», розкривши при цьому «диференційоване й у край динамічне поле досліджень культури». Що, своєю чергою, змінило «напрямок мислення і встановило нові ракурси дослідницької діяльності», сприяло відкриттю нових предметних галузей досліджень і «зламало усталений теоретико-методологічний канон». Ідеться про такі різновиди *cultural turn*, як інтерпретативний, перформативний, рефлексивний, що спочатку склалися у сфері культурної антропології, а потім просторовий, іконічний (візуальний), постколоніальний та ін. У подальшому *linguistic turn* стає матрицею, що задає схему для всіх наступних поворотів.

Cultural turn пов'язаний з іменами К. Гірца, Дж. Батлера, Дж. Кліффорда, Е. Саїда, Ф. Джеймсона, А. Лефевра, Д. Бахман-Медика, Дж. Александера, А. Реквіца та тих, хто працює в його межах: П. Бурдьє, М. Фуко, М. Джейкобса, представників *cultural history* і *cultural studies* та ін. При тому, що цей поворот мав різні наслідки та зміст у різних дисциплінах, але в кожному з випадків засвідчував трансформацію дослідницьких програм.

Тематизація культурних практик у прикладній культурології передбачає розробку понятійно-категоріального апарату, використання якого дозволяє теоретично обґрунтувати й детально описати розробку алгоритму їх реалізації як сукупності дій, прийомів, методів, вербальної та невербальної комунікації, як необхідного жестиального супроводу (чи демонстраційних жестів) з урахуванням специфіки просторових локалів, топосів їх реалізації. Необхідно враховувати, що пізнавальні конструкти, у парадигмі яких переважно працює

вітчизняна наука, створені в епоху модерну і під впливом докорінної трансформації суспільного буття й людської діяльності втрачають свій когнітивний потенціал і дієвість, що потребує уточнення їх змістового наповнення.

У цей же час поживляється інтерес науковців до поняття ідентичності як основної характеристики буття та зведення множинності до єдиного початку. Національно-культурну ідентичність та ідентифікацію українців досліджують І. Бичко, М. Бойченко, О. Гнатюк, М. Зеров, В. Кремень, М. Рябчук, В. Личковах, Ю. Римаренко. Різноманітні аспекти ідентичності зображені у численних працях Е. Балібара, З. Баумана, Т. Бердїй, П. Бурдьє, С. Жижека, М. Козловець, П. Костючка, Т. Кучери, Л. Мазур, А. Мікляєвої, П. Мовчан, М. Мушинки, В. Ніколаєва, С. Ростецької, О. Шапаренко.

Пам'ять – така субстанція, яка є просторово-часовим континуумом пам'яті, «формою самореалізації буття культури», вона постійно видозмінюється та не є сталою. Відчужене минуле може за мить стати близьким, а недалеке минуле – віддалитись на недосяжну відстань, руйнуючи культурні значення. У будь-якому випадку, відлік варто починати з моменту «тут і зараз». Як зазначає Я. Ассман, культурна пам'ять – універсальний феномен, який можна ілюструвати на конкретних прикладах окремих народів. Народна пісня несе в собі сакральні змісти та закодовані символи, які найкраще характеризують українську ментальність. Тому глибинність культурної пам'яті треба розглядати через символізм музично-поетичного полотна, який зберігає вкорінені пласти культури.

Здійснено теоретичне осмислення понять «культурна пам'ять», «регіональна ідентичність», «національна ідентичність», «народно-пісенна практика» і «регіоніка», з'ясовано особливості їх трактування у різних наукових дискурсах. Акцентовано увагу на співвідношенні змістовного наповнення цих понять. Зазначено, що народно-пісенні практики відіграють культуротворчу роль у формуванні регіональної ідентичності, оскільки тісно пов'язані з історичним буттям етносу та особливостями його генези.

Розглянуто історико-культурні передумови формування пісенної культури Полтавщини, зокрема фольклорні засади пісенної творчості та сучасне культурно-мистецьке середовище Полтавського краю. Визначено, що народно-пісенні практики існують із давніх часів, вони сформувалися на основі старовинних обрядових пісень і є відображенням світогляду людини, її ставлення до природи та навколишніх явищ. Символічна структура народної пісні містить в собі сакральний зміст і транслює найглибинніші знання, акумульована в досвіді, цінності, моральні настанови, що знаходять відображення в рисах національного характеру. Дослідження народно-пісенних практик дозволяє з'ясувати їх вплив на творення генетичного коду української нації, оскільки вони акумулювали у собі найтипівіші риси української ментальності. Окрім цього, висвітлено культурні аспекти пам'яті.

Проаналізовано діяльність головних суб'єктів процесу творення української народно-пісенної культури (спадщини).

З'ясовано, що значний внесок у фольклорну складову музичної культури Полтавщини XVIII–XIX століть зробили братства незрячих старців-музикантів, діяльність яких сприяла започаткуванню національної ідентичності. Народні співці, будучи носіями історичної і культурної пам'яті українців з давніх часів, транслювали своє мистецтво від покоління до покоління, виховуючи в українського народу почуття патріотизму, національної гідності та духовності. Безіменні незрячі співці організовували братства як своєрідні «народно-професійно-музичні» інституції, до складу яких, крім самих майстрів народного співу, входили ще й учні. В процесі навчання ці майстри передавали останнім свою майстерність. Характеристика діяльності головних суб'єктів народно-пісенної творчості дозволила проаналізувати еволюцію братств як первинних інституцій до сучасних шкіл впродовж культурно-історичного розвитку України.

На становлення музично-пісенних практик на Полтавщині є діяльність кобзарів, які давно вийшли за межі регіонального статусу, набувши світової слави. Найвидатнішими представниками слід вважати Остапа Вересая,

Платона Кравченко, Явдоху Пилипенко, Михайла Кравченка та Івана Скубія. Саме творчий потенціал полтавського кобзарського мистецтва став основою формування й розвитку кобзарської школи в Україні. Мистецтво полтавських кобзарів зробило значний внесок не лише в історію розвитку культури регіону, але й стало загальнонаціональним надбанням вітчизняної культури.

Досліджено приватні музейні колекції, віднайдена особлива манера кобзарського виконавства, яка полягає у паралельному ставленні інструмента до тіла, що надавало йому особливого звучання.

Подано коротку характеристику колективів Полтавщини та окремих виконавців, а також вихідців з полтавського краю, які пропагують народно-пісенну творчість в Україні та за її межами, тим самим підтримуючи українські діаспори. Полтавщина вирізняється біполярною культурною ідентичністю. Частина населення Полтавщини, відчуваючи ностальгію за радянським минулим, орієнтована на тогочасну систему цінностей, а інша частина поділяє загальноєвропейські культурні цінності. Культурна пам'ять та її регіональні прояви у вигляді народно-пісенних практик у ХІХ столітті та за радянських часів були законсервовані у символічних формах, побутували лише на побутовому, родинному рівні, являючись носієм індивідуальної пам'яті. Вони відтворювались у спогадах у формі свят і ритуалів. Таким чином, утворюється «мовчазна пам'ять», яка періодично проходить періоди розконсервування з метою відродження образів минулого у інформаційно-символічних змістах. Змодельоване минуле стає ціннісним символічним ресурсом для формування ідентифікаційних процесів та маркерами переусвідомленого буття.

Сьогодні відбувається реабілітація регіональної культури, яка є складовою національної культури, шляхом відродження автентичних фольклорних традицій. Актуалізація етнокультурної складової у вигляді народно-пісенних практик фіксує символи, які, як зазначалося раніше, є кодом нації та відтворює культурну пам'ять. Таким чином, народна пісня розконсервовується і представляє собою не індивідуальну, а вже колективну пам'ять. Завдяки народно-пісенним практикам, культурні знаки

репрезентуються й закріплюються у свідомості певного етносу, який через символізацію та сакралізацію ідентифікує себе у суспільстві. Отже, культурна пам'ять є невід'ємною частиною суспільної свідомості.

Мнемотичні модули, розкодовані та інкорпоровані до регіональної культури, являються стійкими охоронцями традицій, які транслуються не лише на обмежені простори, а здатні поширюватися за їх межі. Так, регіональна культура проникає у різні прошарки національної культури, доповнюючи та збагачуючи її культурними смислами. Найяскравіше культурна пам'ять формується у діаспорах, що пояснюється прагненням до збереження національної ідентичності за межами Батьківщини.

Окреслено способи репрезентації ідентичності народно-пісенними засобами. Національно-культурна ідентичність визначається як відчуття приналежності до національної спільності, розгляд своєї особистості крізь призму ототожнення з її символами, цінностями, історією та культурою. Обґрунтовано значущість народно-пісенних практик для формування національної ідентичності. З'ясовано внесок представників української діаспори, вихідців із Полтавщини, у розвиток української культури шляхом збереження, створення нових і пропагування народної пісні в межах кордонів інших держав.

Регіоніка висвітлює історію культури України у новому ракурсі та сприяє вивченню окремих територіальних просторових локалів як унікальних і неповторних одиниць не лише в історичному, географічному та мистецтвознавчому аспектах, а також має вагоме значення в культурологічному дискурсі.

Виявлено, що чималу роль у формуванні української нації відіграв Т.Г. Шевченко, який заклав основи сучасної української мови, використовуючи елементи народних пісень, книжкову мову старих авторів та селянське просторіччя та зобразив українців незалежною нацією. Простежено гендерний дискурс в українських народних піснях, зокрема відображається роль жінки (її зовнішності, віку, рис характеру, соціального статусу) у

формуванні культурної пам'яті та національної ідентичності.

Підкреслено, що дослідницький інтерес до регіонального культуротворення стрімко зростає, та попри багатство емпіричного й теоретичного матеріалу, в українській культурології поки що не існує спеціальних досліджень, які стосуються зв'язку культурної пам'яті з народно-пісенними практиками як дієвим чинником формування національної (регіональної) ідентичності.

Проаналізовано репресивні методи проти української мови з боку російського уряду та російської церкви, які й надалі використовувалися імперською та радянською владою для боротьби з українською мовою та свідомим українством. Наголошено, що всупереч офіційним ідеологічним настановам, у російському суспільстві не було однозначного переконання щодо статусу української як самостійної мови або наріччя російської. Остаточно дискримінаційна політика щодо української мови була закріплена Валуєвським циркуляром й Емським указом, згідно з якими заборонялося друкувати релігійні, навчальні й освітні книги українською мовою, яка повинна була бути витіснена з культурної сфери і обмежена побутовим вжитком, що призвело, зокрема, до тимчасової дезорганізації українського руху на Полтавщині. Проте, незважаючи на це, регіональна культура зберегла свої витoki, завдяки кобзарському виконавству, які передавали усно свою творчість, відтворюючи історичну правду. У їхній творчості збереглися українська самобутність, повага до роду та батьків. Таким чином, відбувається відродження історичної правди завдяки дослідженням народної пам'яті.

Широке коло національно-культурних питань, що засвідчували історико-культурну своєрідність українського народу, його давні цивілізаційні традиції на своїй землі, пропагувалося на шпальтах українського суспільно-політичного, літературно-мистецького журналу «Основа», першорядною для якого була мовна проблематика, а також формулювання української ідентичності.

Розкрито сутність поглядів представників української та російської

інтелігенції на «українське питання», звернено увагу на той факт, що через активізацію українського руху і, відповідно, посилення цензурної політики, дискусія про українську мову вийшла за межі лінгвістично-філологічного дискурсу і перейшла в історико-політичну площину. Вказано, що представники української інтелігенції обстоювали думку, що саме мова є зв'язувальною ланкою між освіченою частиною суспільства, у середовищі якої формувалося уявлення про українську політичну націю, і широкими прошарками населення. Саме це покоління інтелектуалів відіграло провідну роль у формуванні спільної української ідентичності. Внаслідок дискусії про українську мову, що тривала кілька десятиліть, серед українців усе більше утверджувалася думка про самостійний шлях історичного розвитку мови автохтонного населення українських земель; а представники російської інтелігенції змушені були де-факто це визнати, але переорієнтувалися на доказування непотрібності, історичної неперспективності «южнорусского языка».

З'ясовано, що дискусії навколо української мови, маючи науковий і політичний характер, одночасно сприяли поглибленню культурологічних уявлень про неї. Попри численні цензурні заборони, виходили друком українськомовні літературні твори різних жанрів. Їхнє видання та поширення набуло вагомого значення у контексті українського руху, трансляції української культурної ідентичності в суспільстві у XIX – на початку XX ст. У цьому процесі українська мова відіграла виключну роль, незважаючи на етнічні відмінності. У другій половині XIX – на початку XX ст. зусилля представників української культурної еліти були скеровані на формування української літературної мови й розширення сфери її вжитку.

Мовна діяльність П. Куліша, Т. Шевченка, М. Костомарова та ін., які своєю творчістю охопили всі існуючі на той час літературні жанри, характеризується прагненням синтезувати в українській літературній мові східні та західні говори народної мови, народної пісні. Особлива роль у цьому процесі належала творчості Т. Шевченка. Завдяки представникам української

еліти того часу, українська мова повстала як головна і незамінна складова особистої та колективної ідентичності, й, зрештою, як головна форма у боротьбі за національну культуру.

Підкреслено, що реанімація фольклорних традицій особливо фіксується у періоди загострення політичних конфліктів. В Україні це відмічається під час Першої та Другої світових воєн, голодомору, опорного патріотичного руху, в період затвердження незалежності та зараз, коли відбувається військовий конфлікт на Сході країни. Завдяки фольклору відновлюються сторінки історії українського народу, заповнюються прогалини у його пам'яті. Хоч і побутує думка, що фольклор перебуває на стадії старіння та відмирання, він скоріше перероджується у нові форми, реінкарнується. Якщо раніше він поширювався лише в селянських спільнотах, зараз відмічаємо вплив у багатьох сферах суспільного життя. Показовим прикладом є виступ на «Євробаченні-2021» українського гурту «Go A», з піснею «Шум». Справжній мистецький вибух, веснянка, що належить до архаїчного пласту народного мистецтва, описана ще у 1856 році М. Максимовичем, очолила світові хіт-паради та увійшла до топ-трендів. Таким чином, народно-пісенні практики проникають у масову культуру, предстаючи як найяскравіший репрезентат національної культури.

У дисертації *вперше* в культурології обґрунтовано роль культурної пам'яті крізь призму народно-пісенної творчості, як чинника формування національної ідентичності, яка полягає у реактуалізації культурно-історичного минулого нації. Звернення до першоджерел, зокрема народної пісні, уможлиблює механізм збереження національної цілісності, трансформуючись через емоційну складову пісенного виконавства в культурну пам'ять, яка формує власне ідентичність. Культурна пам'ять у поєднанні з опредмеченим в ній історичним досвідом у результаті становитимуть основу національної ідентичності.

Поглиблено понятійно-категоріальний інструментарій культурологічного дослідження, зокрема *уточнено* поняття «культурна

пам'ять», «національна ідентичність», «регіональна ідентичність» і «регіоніка».

Введено поняття «мовчазна пам'ять» і «глибинність культурної пам'яті». Мовчазну пам'ять трактуємо як інформаційно-символічні змісти, образи минулого, які законсервовані у часі, побутують лише на родинному рівні, зберігаючи свою цінність і сакральний зміст. Глибину культурної пам'яті розглядаємо через символізм музично-поетичного полотна, яку можна виміряти кількістю писемних першоджерел, зафіксованих носіїв, які підтверджують наші дослідницькі теорії.

Виявлено формуючі чинники пісенної культури Полтавщини та їх вплив на національну ідентичність. Визначальним чинником інтенсивного розвитку культури досліджуваного регіону стали народно-пісенні практики. Народно-пісенна творчість полтавського регіону вирізняється особливим багатоголоссям, тому її впізнають у світі – в Австралії, завдяки колективам «Боян» та «Чайка», Канаді, Чехії, де полтавський фольклор поширює український вокально-інструментальний гурт «Ігніс» та ін. Саме такі колективи виступають ідентифікаторами українського етносу, зберігаючи, примножуючи та відтворюючи культурну пам'ять шляхом осмислення культурного простору, усвідомлення власної історії, долі, збереження мови.

Виокремлено підходи до феномену народно-пісенної творчості: культурологічний, етнокультурологічний, етнографічний, мистецтвознавчий, музикознавчий, біографічний, історичний, художньо-публіцистичний та регіоналістичний.

Наголошено на необхідності відродження витоків пісенної культури – як важливого фактору розвитку сучасної, освіченої особистості. Здійснено глибинне дослідження культури полтавського регіону, зокрема його фольклорних першоджерел, що допоможе пізнати сутність регіональних культурно-мистецьких процесів і відтворити цілісність та історичну послідовність культурного розвитку України загалом.

Ключові слова: культурна пам'ять, регіональна культура, національна

ідентичність, регіональна ідентичність, мовчазна пам'ять, народна пісня, українська фольклористика, регіоніка, народно-пісенні практики, Полтавщина, фольклор.

SUMMARY

Shershova T.V. Cultural memory as a factor in the formation of a national identity (on the materials of folk song practices of Poltava region). – Qualifying Scientific Work on the Rights of the Manuscript.

Dissertation for a Doctor of Philosophy Degree: Specialty 034 – Cultural studies. – National Academy of Culture and Arts Management, Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine, Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to the research of cultural memory as a factor of formation of national identity, which is reflected in the folk song practices of Poltava region.

The source base of the dissertation research is due to the disclosure of the problems of preserving of cultural memory, factors in the formation of national identity and the role of folk song practices in a particular region – Poltava region, in the formation of the worldview of Ukrainian society. The state of scientific development of the research topic is outlined; the source base of research from library and archival institutions is elaborated and systematized.

The paper reviews scientific works devoted to the study of cultural memory and identity. Augustine the Blessed, Aristotle, M. Heidegger, T. Hobbes, F. Yates, I. Kant, D. Locke, F. Nietzsche, Plato turn to the phenomenon of memory, which has its roots in the interpretation of time. Cultural memory is covered in the works of Aleida and Jan Assmans, A. Baiburin, A. Warburg, R. Guenon, R. Golik, E. Durkheim, M. Eliade, E. Applebaum, P. Connerton, K. Moldobaev, M. Moss, N. Naimark, T. Ragozina, N. Tereshchenko, E. Shatsky and other. Conflict and other memory problems are considered in the researches of L. Buryak, V. Hrynevych,

O. Hryshchenko, T. Emelyanova, A. Kravchenko, Y. Shapoval.

Cultural memory as a term was first used by the German Egyptologist Jan Assman in the discourse of M. Halbwax's theory of collective memory. Subsequently, the subject field of the study of cultural memory in the field of historiography and culturology was expanded. However, the actualization of the concept took place relatively recently – only in 1970–1990. The growth of interest in culture and the almost limitless expansion of semantics and content of this concept is directly related to the “diversity” of cultural turns”, which since the 1970s, as D. Bachmann-Medic writes, “began to emerge in the fairway of linguistic turn”, revealing at the same time “the differentiated and extremely dynamic field of researches of culture”. Which, in turn, changed the “direction of thinking and established new perspectives of research activities”, contributed to the opening of new subject areas of research and “broke the established theoretical and methodological canon”. We are talking about such varieties of cultural turn as interpretive, performative, reflexive, which first developed in the field of cultural anthropology, and then spatial, iconic (visual), postcolonial and others, in the future, the linguistic turn becomes a matrix that defines the scheme for all subsequent turns.

The cultural turn is associated with the names of K. Goertz, J. Butler, J. Clifford, E. Said, F. Jamison, A. Lefebvre, D. Bachmann-Medic, J. Alexander, A. Requits and those who work in within its limits: P. Bourdieu, M. Foucault, M. Jacobs, representatives of cultural studies and others. Although this turn had different consequences and content in different disciplines, but in each witnessed the transformation of research programs.

Thematization of cultural practices in applied culturology involves the development of conceptual and categorical apparatus, the use of which allows theoretically substantiating and describing in detail the development of algorithms for their implementation as a set of actions, techniques, methods, verbal and nonverbal communication, spatial locales, and topos of their implementation. It should be borne in mind that cognitive constructs, in the paradigm of which mainly works domestic science, created in the modern era and under the influence of the

radical transformation of social life and human activity lose their cognitive potential and effectiveness, which requires clarification of their content.

At the same time, scientists' interest in the concept of identity as the main characteristic of existence and the reduction of multiplicity to a single beginning is reviving. I. Bychko, M. Boychenko, O. Hnatyuk, M. Zerov, V. Kremen, M. Ryabchuk, V. Lychkovakh, Y. Rymarenko study the national-cultural identity and identification of Ukrainians. Various aspects of identity are depicted in numerous works by E. Balibar, Z. Bauman, T. Berdiy, P. Bourdieu, S. Zhyzhhek, M. Kozlovets, P. Kostyushko, T. Kucher, L. Mazur, A. Miklyaeva, P. Movchan, M. Mushinka, V. Nikolaev, S. Rostetska, O. Shaparenko.

Memory is a substance that is a combination of space and time; it is constantly changing and not constant. The alienated past can become close in an instant, and the recent past can move away to an unattainable distance, destroying cultural values. In any case, the countdown should start from the moment "here and now". According to J. Assman, cultural memory is a universal phenomenon that can be illustrated by specific examples of individual peoples. Folk song contains sacred meanings and coded symbols that best characterize the Ukrainian mentality. Therefore, the depth of cultural memory should be considered through the symbolism of the musical and poetic canvas, which preserves the deep layers of culture.

The theoretical comprehension of the concepts of "cultural memory" and "regional identity", "national identity", "folk song practice" and "regionalism"; the features of their interpretation in scientific sources are clarified. Attention is focused on the relationship between these concepts. It is noted that folk song practices play a cultural and creative role in the formation of regional identity, since it is closely related to the historical development of the ethnos and its genesis.

The historical and cultural preconditions of formation of song culture of Poltava region, in particular folklore bases of formation of song creativity and modern cultural and artistic environment of Poltava region are considered. It is determined that folk song practices have existed since ancient times, they were

formed on the basis of ancient ritual songs and are a reflection of a person's worldview, his attitude to nature and environmental phenomena. The symbolic structure of a folk song carries a sacred meaning and conveys deep knowledge, values and ideas, includes features of a national character. The development and dissemination of folk song practices plays a significant role in the way of expressing national identity and predetermines the existence of national culture as a whole. Exploring folk song practices, we decipher the genetic code of the Ukrainian nation and the phenomenon of its creation, since they have accumulated the typical features of the Ukrainian mentality. In addition, the cultural aspects of memory are highlighted.

The activity of the main subjects of the process of creation of the Ukrainian folk-song culture (heritage) is analyzed.

It was found that a significant contribution to the folklore component of the musical culture of Poltava region of the 18th-19th centuries was made by the brotherhoods of the blind elders-musicians, whose activities contributed to the establishment of the national identity. Folk singers, being the bearers of the historical and cultural memory of Ukrainians from ancient times, transmitted their art from generation to generation, instilling in the Ukrainian people feelings of patriotism, national dignity and spirituality. Unnamed blind singers organized brotherhoods as a kind of "folk-professional-musical" institutions, which, in addition to the masters of folk singing, also included students. In the process of learning, these masters passed on their skills to the latter. The characterization of the activity of the main subjects of folk song allowed analyzing the evolution of brotherhoods as primary institutions to modern schools during the cultural and historical development of Ukraine.

The activity of kobzars, which have long gone beyond the regional status, having gained world fame, is responsible for the formation of music and song practices in Poltava region. Ostap Veresay, Platon Kravchenko, Yavdokha Pylypenko, Mykhailo Kravchenko and Ivan Skubiy should be considered the most prominent representatives. It is the creative potential of Poltava kobzar art that

became the basis for the formation and development of the Kobzar School in Ukraine. The art of Poltava kobzar has made a significant contribution not only to the history of cultural development of the region, but also has become a national heritage of national culture.

Private museum collections have been investigated, a special style of kobzar performance has been found, which consists in the parallel relationship of the instrument to the body, which gave it a special sound.

A brief description of the groups of Poltava region and individual performers, as well as people from the Poltava region, who promote folk songs in Ukraine and abroad, thereby supporting the Ukrainian Diasporas. Poltava region has a bipolar cultural identity. Part of the population of Poltava region, feeling nostalgia for the Soviet past, is focused on the then system of values, and the other part shares European cultural values. Cultural memory and its regional manifestations in the form of folk song practices in the nineteenth century and in Soviet times were preserved in symbolic forms, existed only at the household, family level, being the bearer of individual memory. They were reproduced in memories in the form of holidays and rituals. Thus, a “silent memory” is formed, which periodically goes through periods of de-preservation in order to revive the images of the past in conformational and symbolic senses. The simulated past becomes a valuable symbolic resource for the formation of identification processes and markers of a rethought being.

Today there is a rehabilitation of the regional culture, which is a component of the national culture, through the revival of authentic folklore traditions. The actualization of the ethno cultural component in the form of folk song practices fixes the symbols, as noted earlier, is the code of the nation and reproduces cultural memory. Thus, the folk song is conserved and represents not an individual, but a collective memory. Thanks to folk song practices, cultural sings are displayed and fixed in the minds of a certain ethnic group, which, through symbolization and sacralization, identifies itself in society. Therefore, cultural memory is an integral part of social consciousness.

Mnemonics of modus, decoded and incorporated into regional culture, are stable guardians of traditions that are broadcast not only limited territories, but are able to spread to unlimited areas. Thus, regional culture penetrates into various layers of national culture, supplementing and enriching it with cultural meanings. Cultural memory is most vividly formed in the Diasporas, which is explained by the desire to preserve national identity outside the homeland.

The ways of expressing identity by folk songs are outlined. National-cultural identity is defined as a sense of belonging to a national community, consideration of one's personality through the prism of identification with its symbols, values, history and culture. The significance of folk song practices for the formation of national identity is substantiated. The contribution of representatives of the Ukrainian Diaspora, natives of Poltava region, to the development of Ukrainian culture by preserving, creating new and promoting folk songs within the borders of other states has been clarified.

The region covers the history of Ukrainian culture in a new perspective and contributes to the study of individual territorial spaces as unique and inimitable units in not only historical, geographical and art aspects, but also is important in cultural discourse.

It is revealed that a significant role in the formation of the Ukrainian nation was played by T.G. Shevchenko, who laid the foundations of the modern Ukrainian language, using elements of folk songs, the literary language of old authors and peasant commonplace, and portrayed Ukrainians as an independent nation. The gender discourse in Ukrainian folk songs is traced; in particular, the role of women (her appearance, age, character traits, social status) and songs in the formation of cultural memory and national identity is reflected.

It is emphasized that the research interest in regional cultural creation is growing rapidly, and despite the richness of empirical and theoretical material, there are no special studies in Ukrainian cultural studies regarding the connection between cultural memory and folk performance as an effective factor in formation of national (regional) identity.

Analyzed are the repressive methods against the Ukrainian language by the Russian government and the Russian church, which were subsequently used by the imperial and Soviet authorities to combat the Ukrainian language and conscious Ukrainians. It is noted that, contrary to the official ideological guidelines, there was no unequivocal conviction in Russian society regarding the status of Ukrainian as an independent speech or dialect of Russian. Finally, the discriminatory policy in relation to the Ukrainian language was consolidated by the Valuev Circular and the Emsky Decree, according to which it was forbidden to print religious, educational books in the Ukrainian language, which was to be ousted from the cultural sphere and limited to everyday consumption, which led, in particular, to a temporary disorganization of the Ukrainian movement in the Poltava region. However, despite this, the regional culture retained its origins, thanks to the kobzar performance, which passed on orally their creativity, reproducing the historical truth. In their work, Ukrainian originality, respect for the family and parents have been preserved. Thus, there is a revival of historical truth thanks to research into popular memory.

A wide range of national and cultural issues, certifying the historical and cultural identity of the Ukrainian people, its ancient civilizational traditions on their land, was promoted on the pages of the Ukrainian socio-political, literary and artistic magazine "Osnova", the primary for which was the language problem, as well as identity.

The essence of the views of representatives of the Ukrainian and Russian intelligentsia on the "Ukrainian question" is revealed, attention is paid to the fact that through the activation of the Ukrainian movement and accordingly, the strengthening of the censorship policy, the discussion of the Ukrainian language went beyond the linguistic and philological discourse and turned into a historical and political plane. It is indicated that representatives of the Ukrainian intelligentsia defended the opinion that it is the language that is the link between the education part of society, among which the idea of the Ukrainian political nation was formed, and the general population. It was this generation of intellectuals who played a leading role in the formation of a common Ukrainian identity. As a result of the

discussion about the Ukrainian language, which lasted for several decades, among Ukrainians the idea of an independent path of the historical development of the language of the autochthonous population of the Ukrainian lands was more and more affirmed; and representatives of the Russian intelligentsia were forced to admit this *de facto*, but reoriented themselves to proving the uselessness, historical unpromisingness of the “South Russian language”.

It was found that the discussions around the Ukrainian language, having a scientific and political character, simultaneously contributed to the deepening of cultural ideas about it. Despite numerous censorship bans, Ukrainian-language literary works of various genres were published. Their publication and distribution gained great importance in the context of the Ukrainian movement, the broadcast of Ukrainian cultural identity in society in the 19th – early 20th centuries. In this process, the Ukrainian language played an exceptional role, despite ethnic differences. In the second half of the XIX – early XX century the efforts of representatives of the Ukrainian cultural elite were aimed at forming the Ukrainian literary language and expanding the sphere of its consumption.

The speech activity of P. Kulish, T. Shevchenko, M. Kostomarov and others, who with their creativity covered all the literary genres existing at that time, is characterized by the desire to synthesize in the Ukrainian literary language the eastern and western dialects of the folk languages, folk song. A special role in this process belonged to the work of T. Shevchenko. Thanks to the representatives of the Ukrainian elite of that time, the Ukrainian language rose up as the main and irreplaceable component of personal and collective identity and, finally, as the main form in the struggle for national culture.

The revival of folklore traditions is especially recorded during periods of exacerbation of conflicts. In Ukraine, this is celebrated during the First and Second World Wars, the Holodomor, the main patriotic movement, during the period of the assertion of independence and now, when there is a military conflict in the east of the country. Thanks to folklore, the pages of the history of the Ukrainian people are being added; the gaps in their memory are being filled. Although there is an opinion

that folklore is at the stage of aging and withering away, it is rather reborn into new forms, reincarnated. If before it was spread only in peasant communities, now we note the influence in many spheres of public life. An illustrative example is the performance at the “Eurovision-2021” of the Ukrainian band “Go A”, with the song “Shum”. A real artistic explosion, Vesnyanka, which belongs to the archaic layer of folk art, described in 1856 by M. Maksymovych, topped the world charts and entered the top trends. Thus, folk song practices penetrate into mass culture, presenting themselves as the brightest representatives of national culture.

In the dissertation, for the first time in cultural studies, substantiates the role of cultural memory through the prism of folk songs, as a factor in the formation of national identity, which consists in the re-actualization of the cultural and historical past of the nation, is perceived distorted and preserved fragmentarily. The appeal to primary source, in particular the folk song, makes a mechanism for the preservation of national integrity, transforming through the emotional component of song performance into cultural memory, which forms the identity itself. Cultural memory combined with historical experience will result in national identity and conscious being.

The conceptual and categorical toolkit of culturological research have been deepened, in particular, the concepts of “cultural memory”, “national identity”, “regional identity” and “regionalism” has been clarified.

The concept “silent memory” and “depth of cultural memory” have been introduced. We interpret the silent memory, as information-symbolic meanings, the images of the past, preserved in time, exist only at the family level, preserving their value and sacred meaning. We consider the depth of cultural memory through the symbolism of the musical and poetic canvas, which can be measured by the number of written primary sources, recorded carriers, confirming our research theories.

The formative factors of the song culture of Poltava region and their influence on the national identity are revealed. Folk-song practices became the determining factor of intensive development of culture of the studied region. Ukrainian folk performance of the Poltava region is distinguished by a special polyphony, therefore

it is recognized in the world – in Australia, thanks to the groups “Boyan” and “Chaika”, Canada, the Czech Republic, where Poltava folklore is distributed by the Ukrainian vocal and instrumental ensemble “Ignis” and others. It is these groups that act as identifiers of the Ukrainian ethnos, preserving, multiplying and reproducing cultural memory by understanding the common territory, awareness of their own history, fate, preservation of the language.

The approaches the phenomenon of folk song art are highlighted: culturological, ethnographic, art history, musicological, biographical, historical, artistic, journalistic and regionalistic.

Emphasis is placed on the need to revive the origins of song culture – as an important factor in the development of modern, educated personality. An in-depth study of the culture of the Poltava region, in particular its folklore primary sources, has been carried out, which will help to understand the essence of regional cultural processes and to recreate the integrity and historical sequence of the cultural development of Ukraine in general.

Key words: cultural memory, regional culture, national identity, silent memory, folk song, Ukrainian folklore, regional studies, folk song practices, Poltava region, folklore.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України, які внесені до міжнародних наукометричних баз

1. Шершова Т.В. Фольклорні засади формування пісенного виконавства Полтавщини // *Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство*. Київ: Міленіум, 2018. №1(10). С. 106–110.
2. Шершова Т.В. Народна пісня як зразок культурної пам'яті в контексті

формування національної ідентичності // *Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство*. Київ: Міленіум, 2018. №2(11). С. 82–86.

3. Shershova T. National identity as a crisis challenge for immigrants from the East of Ukraine // *Культура і сучасність: альманах*. К.: ІДЕЯ ПРИНТ, 2018. №2. С. 310–314.

Стаття у іноземному науковому періодичному виданні

4. Shershova T. Cultural memory as a factor in the formation of a national identity: on the example folk-populated performance of Poltava region // *Evropsky filozoficky a historicky diskurz*. Praha. Vol. 6. №1. 2020. P. 100-104.

Статті у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз

5. Шершова Т.В. Народно-пісенна творчість Полтавщини крізь призму культурної пам'яті // *Молодий вчений*. 2020. №9. С. 29–32.

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Шершова Т.В. Народнопісенна культура Полтавщини: джерелознавчий пошук // *Сучасна гуманітаристика: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 14 листопада 2017р., м. Переяслав-Хмельницький, 2017*. Вип. 4. С. 107–112.
7. Шершова Т. В. Історико-культурні передумови формування народнопісенної культури Полтавщини // *Сучасна гуманітаристика: матеріали V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 15 грудня 2017р., м. Переяслав-Хмельницький, 2017*. Вип. 5. С. 108–112.
8. Шершова Т.В. Національна культурна реальність у сучасному європейському та світовому просторі // *Мистецька освіта в культурному просторі України XXI століття: матеріали Міжнар. наук.-творчої конф.*. К. : НАКККіМ, 2015. С. 343–346.
9. Шершова Т.В. Творча особистість в системі креативних індустрій //

Культурні та креативні індустрії: історія, теорія та сучасні практики. Мистецька освіта в культурному просторі України XXI століття: 36. матеріалів Міжн. наук.-творч. конф., Київ, Одеса, 28-30 квітня 2015 р. К.: НАКККіМ, 2015. С. 343–346.

10. Шершова Т.В. Народнопісенне виконавство Полтавщини в діалозі європейських культур // *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку: Міжнар. наук. конф., 23-24 листопада 2017р., м. Харків. Харків : ХДАК, 2017. С. 346–348.*
11. Шершова Т.В. Народнопісенна культура Полтавщини : джерелознавчий пошук // *Гуманітарні студії НАКККіМ – 2017: матеріали Міжнар. наук.-теор. конф. (м. Київ, 23 листопада 2017 р.). Київ: НАКККіМ, 2017. С. 266–269.*
12. Шершова Т.В. Інтеграція української культури до європейського простору // *Українське суспільство: основні виміри: матеріали Всеукр. наук.-теор. конф., 25 травня 2017р., м. Київ. К.: НАКККіМ, 2017. С. 109–112.*
13. Шершова Т.В. Інтеграційний момент в українській культурі // *Культурно-мистецькі обрії – 2017: матеріали Міжнар. заоч. наук.-теор. конф., 24 листопада 2017р., м. Київ. К.: НАКККіМ, 2017. С. 157–159.*
14. Шершова Т.В. Історико-культурні передумови формування пісенної культури Полтавщини // *NEW TOP SCIENCE: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 17-19 листопада 2017р., Карпати. Гуманітарний корпус. Вип. 17. Київ, 2017. С. 102–105.*
15. Шершова Т.В. Історіографія дослідження народнопісенної культури Полтавщини // *Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., 30-31 березня 2018р., м. Харків. Херсон: Издательский дом «Гельветика», 2018. С. 87–90.*
16. Шершова Т.В. Національна культуротворча ідентичність в умовах сучасності (на прикладі народнопісенного виконавства) // *Сучасні тенденції розвитку науки: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 27-*

28 липня 2018р., м. Львів. Херсон: Издательский дом «Гельветика», 2018. С. 36–38.

17. Шершова Т.В. Регіоніка та соціокультурний розвиток Полтавщини // *Сучасні тенденції розвитку науки: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 28-29 вересня 2018р., м. Запоріжжя*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. Ч. 1. С. 103–105.
18. Шершова Т.В. Мнемотична культура народної пісні // *Сучасні тенденції розвитку науки: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 21-22 грудня 2018 р., м. Чернівці*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. Ч. 1. С. 147–149.
19. Шершова Т.В. Народнопісенна культурна спадщина Полтавщини в регіональному вимірі // *Інноваційні пріоритети розвитку наукових знань: матеріали наук.-практ. конф., 29-30 березня 2019 р., м. Київ*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 74–77.
20. Shershova T. National identity as a crisis challenge for immigrants from the East of Ukraine // *International Scientific Conference «Scientific Development of New Eastern Europe»*. Conference Proceedings, Part I, April 6, 2019. Riga, Latvia: «Baltija Publishing». P. 196–198.
21. Шершова Т.В. Полтавське кобзарство в рамках української та світової культури // *Проблеми та досягнення сучасної науки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 6 травня 2019 р., м. Корк, Ірландія*. Cork: NGO «European Scientific Platform», 2019. V. 8. p. 86–88.
22. Шершова Т.В. Культурні практики у формуванні національної ідентичності // *Культурні та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство: матеріали Міжнар. Симпозіуму, 6 червня 2019 р., м. Київ*. Київ : НАКККиМ, 2019. С. 107–109.
23. Шершова Т.В. Народнопісенне виконавство Полтавщини в культурному просторі // *Новини наукового прогресу та актуальні наукові дослідження сучасності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 17 червня 2019 р., м. Краків, Польща*. Krakow: ОР «Europejska platform naukowa», 2019. Том

4. p. 21–23.

- 24.** Шершова Т.В. Народна пісня як культурний ідентифікатор нації // *SCIENTIFIC DISCOVERIES: PROJECTS, STRATEGIES AND DEVELOPMENT: матеріали Міжнар. наук-практ. конф., 25 жовтня 2019 р., м. Единбург, Шотландія. Vol. 2. Edinburg, UK: European Scientific Platform. P. 84–87.*
- 25.** Шершова Т.В. Колективи з Хорольщини – яскраві представники Полтавщини на фестивалі «Українська пісня єднає нас» // *Le tendenze e modelli di sviluppo della ricerche scientifici: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 13 березня 2020р., м. Рим, Італія. Roma, Italia: Platforma scientifica europea. C. 55–56.*